

СЕКЦІЯ 1. ФІЛОСОФІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-578-8-1>

СУЧАСНИЙ РЕНЕСАНС СТОЙЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ: ЕКЗИСТЕНЦІЯ СУЧАСНОГО СВІТУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Адамян Г. Р.
магістр філософії
м. Дніпро, Україна

В усі часи людина зверталася до філософії, а особливо в складні часи. Чи можливе нове тлумачення, нове сприйняття та нове повернення філософії стоїцизму під час повномасштабної війни, депресії та невизначеності?

Сьогодні ми знов звертаємося до філософії стоїцизму. Сучасні екзистенційні виклики вимагають від нас переосмислення філософських теорій минулого.

Пандемія, війна, втрати, інформаційне перевантаження, екологічні та моральні кризи – запит на внутрішню стійкість. Українці останні роки витримують колосальні духовні навантаження.

Стійкість, витримка, гідність. Де брати сили та внутрішній ресурс для подолання екзистенційної кризи останніх часів. Життя показує, що стоїцизм остається актуальним, як практична філософія життя, і в сучасному світі. Як же адаптувалося вчення стоїків до сучасних українських реалій. Як розрізнити, що є в нашій владі, а що ні, де знайти сили, щоб противитися і де знайти мудрість, щоб змиритися з тим, що неможливо змінити?

Спробуємо розглянути класичний стоїцизм у дискурсі сучасної військової кризи, в який знаходиться сьогодні Україна.

Філософи Зенон Кітійський, Клеанф, Хрісіп, Сенека, Епіктет, Марк Аврелій, які є засновниками цього напрямку філософської думки, мали не меті життя згідно з природою (logos) та тверде розрізнення того, що в нашій владі, а що ні. Їхній стоїцизм ніколи не був лише теорією, навпаки – він був практикою. Життя й особливо смерть філософа Сенеки найяскравішого представника стоїцизму є тому доказом.

І якщо давні стоїки бачили в стоїцизмі життя, як стійке та мужнє прийняття неминучого, то в сучасному світі, в Україні, під час війни ми

бачимо в філософії давніх стоїків окрім їх класичної теорії, нові альтернативи, такі як пошук можливостей протидії гедонізму та споживацтву, боротьбу з тривожністю, роздуми над питанням де брати сили для опору військовій навалі російській федерації, звідки черпати витримку та стійкість для боротьби за національну гідність, яку вимагають сучасні реалії для збереження подальшого існування України, як держави. Стійкість, прийняття того, що поза контролем, прийняття непередбачуваної втрати.

Акцент на діях і внутрішній позиції: "я можу керувати лише собою", на цьому базувався класичний стоїцизм, і ця стійка позиція в надскладні часи дає сили та можливості витримати величезні психологічні навантаження через які зараз проходить сучасний українець.

Класичні українські філософи, такі як Григорій Савич Сковорода, який бачив життя в злагоді з внутрішнім "сродним" шляхом, теж дотримувався теорій дуже близьких до стоїцизму. А Тарас Григорович Шевченко та Іван Якович Франко вбачали головним для українського духу – моральну стійкість як національну цінність.

Але як сприймався стоїцизм сучасниками. Це дорога мужності, твердості, смиренності та зречення, вміння схилити голову перед тим, що ми не в змозі змінити. Але таким чином нам починає здаватися, що стоїцизм як би підштовхує нас до мужньої, але пасивної позиції. Так, вміння прийняти те, що ми не можемо змінити, це мужність, але це пасивна мужність. А в сучасних реаліях військової загрози, життя і соціум вимагає від нас іншої, більш дієвої позиції.

В сучасні часи ми розглядаємо стоїцизм і відроджуємо його в дещо новій площині. Чи можна його поєднати з боротьбою за справедливість, активною громадянською позицією? Так, звісно можна і потрібно. Ми повинні адоптувати його під сучасну ментальність та природну психологічну складову українського народу, який завжди був волелюбним, відважним, сміливим і так, дійсно, жертвним, коли цього потребували обставини.

Таким чином ми маємо відповідь: стоїцизм, це не про байдужість, а навпаки, це філософія контролю над сучасною ситуацією, боротьба за справедливість, активна громадянська позиція.

Стоїцизм – це збереження гідності в дії. І загальні засади цих понять створено давніми стоїками.

Якщо поміркувати про перспективи адаптації стоїцизму в українському суспільстві ми побачимо, що сама ментальність української нації допомагає нам мислити як стоїки, прагнення до гідності, морального опору та національній стійкості завжди була притаманна українському народу. Вся історія нашої держави просякнута самопожертвою та мужнім опором нашого народу жорстокій долі.

В наш час, коли українські громадяни витримують колосальні навантаження на своє ментальне здоров'я, стоїцизм стає стрижнем, особливою підтримкою у складні моменти життя. Витримати біль втрати близьких, не зламатися, зуміти піднятися і жити далі після великого потрясіння, це головна задача саме цієї філософської течії, сповненої глибоким антропологічним сенсом. Саме стоїцизм, на мій погляд, є найбільш антропологічно направленим філософським вченням, значення якого для людини важко переоцінити.

Подивимося глибше на основні засади стоїчної філософії в українському концепті. Подолання тривоги, страху, невпевненості, досягання внутрішнього спокою, душевної рівноваги та повний контроль своїх емоцій. Стоїки вважали, що людина повинна навчитися керувати своїми емоціями, а не бути їхніми заручниками, досягаючи душевного спокою в будь-яких обставинах.

Для стоїків було притаманне вважати, що життя слід вести відповідно до природних законів й наблизитися до природи як умова ближче і цим тримати контроль над ситуацією навкруги себе.

Чеснота є єдиним благом, а матеріальні цінності, навпаки, не є головними в житті людини й лише порушують її душевну рівновагу та спокій. Під час війни людина стикається з величезними матеріальними втратами іноді втрачаючи взагалі геть усе, що мала у своєму житті й тому звернення до засад стоїчної філософії стає таким потрібним в скрутних українських реаліях.

Людина має бути незалежною від зовнішніх обставин, ніякі події зовні не повинні порушувати спокій та рівновагу людини та керувати діями людини, особистість повинна керуватися власним розумом та чеснотами у своїх діях.

Давні стоїки закликали людину до дії та зосередженні на сьогоденні, на хвилині цього життя, не витрачаючи час на роздуми про те, що неможливо контролювати. Бо як в давнину, так і зараз від людини дуже часто багато чого не залежить і потрапляючи у таку ситуацію ми втрачаємо контроль над емоціями та власним життям. А іноді це навіть може зламати людину остаточно. Тому стоїчне поняття життя "тут і зараз" актуальне для України як ніколи раніше.

Жити в згоді з природою – приймати світ таким, яким він є, що ще залишається людині під час поневірян?

Апатія (неспокушеність пристрастями) – а ось тут, навпаки, людина вже має вибір – контролювати емоції, і не піддаватися їм, чи зламатися під дією болючих, обставин, які травмують і ось тут стоїчна філософія допоможе людині вистояти та не втратити рівновагу.

Мудрість і чеснота – справжнє благо в житті, усе інше (багатство, слава) – другорядне. Найважче питання тому, що коли ми згадаємо

долю самого Сенеки, який стверджуючи постулати стоїцизму сам не зрікся буденних благ і залишався наставником імператора Риму Нерона, ми зрозуміємо, що саме це є надскладним випробуванням для людського духу.

Фаталізм – події відбуваються згідно з космічним порядком, незалежно від нас і завдання людини – прийняти їх гідно, так вважали стоїки, і ми в наш час, навіть не спираючись на космос, бачимо, що багато чого не є в нашій волі й ми можемо лише прийняти для себе рішення примиритися з незворотним подіями, бо протівитися тому, що ми не маємо змогу змінити дійсно не має сенсу і лише виснажує і руйнує.

Але стоїки вчили приймати ті обставини, які не можна змінити мужньо і стійко, але й мати мужність діяти та проявити супротив там, де від нас це залежить.

Так само українці сьогодні: ми не вибрали агресію ворога, але ми можемо обрати – боротися або зламатися. І сучасна Україна дійсно демонструє всьому світу стоїчну витримку: здатність триматися попри труднощі, вірність цінностям свободи, усвідомлення, що честь і гідність важливіші за матеріальні блага, вміння приймати жакливі втрати й жити далі.

Український стоїцизм під час війни й після нашої перемоги стає глибоким ресурсом для адаптації українського народу, воїнів-ветеранів, дітей, які перенесли поневіряння та втратили домівки, а іноді навіть близьких родичів та власне здоров'я. Сучасний стоїцизм стає міцною опорою для громадян України, які вже довгий час знаходяться в стані тривалого стресу. Тому що стоїцизм – це філософія життєстійкості. Він дає сили перенести важки випробування та адаптуватися в мирне життя. Можливість інтеграції в освіту, психологічна допомога, громадянська етика, основою для цього може стати філософії давніх стоїків, яка так потрібна й необхідна людині в сучасному світі.

Ми бачимо – Стоїцизм, це не лише давньогрецька етика, а сучасна філософія необхідна для людини ХХІ сторіччя, яка дає можливість не втекти від дійсності, а навпаки зберегти себе серед реалій сучасного світу, які травмують, світу, якій знаходиться в постійній зміні.